# אור הצפון — דין מכירת יוסף



דין מכירת יוסף כשאנו לומדים פרשת מכירת יוסף, קשה לנו להשתחרר מהתפישה המקובלת בין ההמונים כאילו היה כאן מעשה אכזריות מצד האחים כלפי יוסף עצמם ובשרם על לא דבר בכפו, וכאילו מתוך קנאתם בו בגלל כתונת הפסים, כמשמעות הכתוב, התנכלו להמיתו, השליכוהו לבור ומכרוהו לישמעאלים וגרמו צער כזה לאביהם הזקן שנפשו היתה קשורה בנפשו של יוסף.

כדי להוציא טעות זו מהלב, כדאי לציין את דברי המפרש הקדמון רבינו עובדיה ספורנו שכל האחים היו צדיקים גמורים, כי אחרת לא יתכן ששמותיהם יהיו חרותים על חושן המשפט לפני ה' לזכרון, אלא שהם הוציאו על יוסף משפט מות על יסוד ההלכה "הבא להרגך השכם להרגו". האחים שבטי יה ישבו על כס המשפט וירדו לעומק הדין, ולפי מיטב השגתם העליונה הכירו בו כרודף ומצאוהו חייב (ראה ספורנו בראשית לז:יח). אמנם הם שגו במשפטם, אבל הרי "אין לדיין אלא מה שעיניו רואות" (בבא בתרא קלא). והלא אף לגבי שמואל הנביא שהיה שקול כמשה ואהרן - עם כל חזונו ורוח הקודש שבו - אומר עליו הכתוב: "כי האדם יראה לעינים" (שמואל א טז:ז), ואי אפשר, איפוא, לבוא עליהם בתביעה על כך.

וגם מה שכתוב לגבי ראובן: "וישמע ראובן ויצילהו מידם ויאמר לא נכנו נפש" (בראשית לז:כא), פירש ספורנו שלא התנגד לעצם פסק הדין, אלא שטען כנגדם שאין למהר בביצועו והוא הצילו מידם "במניעת הפעל הפתאומי המוליד מעוות לא יוכל לתקון, שיבוא בכמוהו גם הצדיק לפעמים, כענין ראובן עם בלהה כאמרו פחז כמים" (ראה ספורנו שם). כלומר, משום שראובן נכשל על ידי פחזותו במעשהו שבלבל יצועי אביו, כפי שציין עליו יעקב בברכתו שהיה "פחז כמים", למד מתוך כך שאין למהר בהוצאה פתאומית לפועל את פסק הדין על יוסף, כי עלול להיות לפעמים מעוות לא יוכל לתקון, ועיכב בידם לבצעו מיד.

והוכחה לכך שהאחים פסקו מה שפסקו מתוך הכרתם המלאה שהם עושים משפט צדק, מוכיח ספורנו גם מתוך כך שלאחר שהשליכוהו אל הבור כתוב עליהם: "וישבו לאכל לחם" (בראשית לז:כה) - "שלא היה כל זה בעיניהם תקלה או מכשול מלקבוע סעודתם כמו שהיה ראוי לצדיקים כמותם כשאירע תקלה על ידם וכו', וזה קרה להם מפני שחשבו את יוסף לרודף שכל הקודם להרגו זכה".

וכן הוכיח הספורנו על שיטתו, מזה שבזמן שיוסף הציק לאחים והם באו לידי הכרה שחטאו במעשה יוסף, אמרו איש אל אחיו: "אבל אשמים אנחנו על אחינו אשר ראינו צרת נפשו בהתחננו אלינו ולא שמענו" (בראשית לז:מב), כלומר, הם לא התוודו על עצם המעשה במכירתם את יוסף אלא במה שהתאכזרו כלפיו שהתחנן לפניהם והם לא שמעו לו.

ואכן מצינו גם בדברי חז"ל שהאחים באו לידי המעשה של מכירת יוסף מתוך זה שהוציאו עליו משפט על התנהגותו כלפיהם והם כיונו לדין שמים, עד שחז"ל דורשים על זה את הכתוב (משלי יז): "פלס ומאזני משפט להי" (ראה בראשית רבה פד:ז).

וכן מצינו בדברי חז"ל, שלא ראו חטא בזה שישבו לאכל לחם, אלא להיפך שהיתה בהסיבה זו זכות גדולה שעל ידה "כלכלו את כל העולם בשני הרעב", ודרשו "לאכל לחם" - להאכיל לחם לכל באי העולם". וכן אמרו: "עבירתם של שבטים זכורה היא לעולם תקוה היא לעולם" (שם ד:יז).

ויש עוד הוכחה לכך. חז"ל אומרים שלאחר שהאחים מכרו את יוסף לישמעאלים "החרימו וקללו את כל מי שיגלה ושיתפו להקדוש ברוך הוא עמהם" (ראה בראשית לז:לג ברש"י בשם תנחומא ובילקוט שם). ואם שיתפו להקדוש ברוך הוא בחרמם וקללתם, הרי היו בטוחים שלא נמצאה בפסק דינם כל כוונה רעה וכל שגגה ושכיונו לדין אמת עד שהשכינה מסכימה לדעתם. ואכן הסכימה השכינה עמהם וכך גזרה ההשגחה העליונה והכל היה מוכרח להיעשות כן על ידי האחים, כדברי הכתוב: "אלהים חשבה לטובה למען עשה כיום הזה להחיות עם רב" (בראשית נ:כ). אלא שבשמים מצאו איזה פגם בלבותם שהיה בהם משהו מן הקנאה, כפי שגילה הכתוב: "ויקנאו בו אחיו" (בראשית לז:יא), והם לא עמדו על פגם זה, וכאמור "כי האדם יראה לעינים והי' יראה ללבב", ואם כי פגם זה בלבותם לא גרם כל הטיה והטעאה במשפטם ודינם היה דין אמת לאמתו לפי ראות עיניהם. מצאה בהם התורה עילה לתביעה כל שהיא, בהתאם למדריגתם בתור שבטי יה.

וברור שגם יוסף לא היה בו שום פגם של כוונה רעה בהנהגתו עם אחיו וכל מחשבותיו ומעשיו כלפיהם היו מכוונים לטובתם. התורה מעידה על יוסף שהיה "בן זקונים" (בראשית לז:ג), כלומר בר חכים (ראה אונקלוס שם). וכבר אמרו חז"ל "שהיה זיו איקונין שלו דומה ליעקב וכל הלכות שמסרו שם ועבר ליעקב מסרן לו" (בראשית רבה שם). ולא לחנם אהב אותו יעקב מכל בניו, כי ראה בו השלמת כל תכליתו בעולם. בגללו אהב את רחל, בגללו עבד את לבן כל השנים, והוא היה צריך להעביר את תורתו לכל דורותיו אחריו.

וגם בזה שיוסף הביא דבה לפני יעקב על האחים, לא היתה לו כוונה רעה, כפי שחשבו האחים, כי אם כיון לתועלתם ולתיקונם וכדי להוכיחם בדברים שלפי דעתו עשו שלא כהוגן. וכן אמרו חז"ל: "'ויבא יוסף את דבתם', ולהלן הוא אומר: 'ויוציאו דבת הארץ', לפי שהוציאו מלבם, אבל 'ויבא' ממה שהוא מביא, לא נענש אלא לפי שהביא אל אביהם, ולא הביא הדבה להגיד לאחרים אלא אל אביהם כדי ליסרם ולמנעם" (ראה תורה שלמה שם בשם לקח טוב).

אולם אם כי כוונתו היתה לטובה, כאמור, מצאה התורה בדבריו משהו מעין דבה רעה ודרשו עליו את הכתוב: "פלס ומאזני משפט להי" (משלי טז) והענישו אותו מדה כנגד מדה, שנמכר לעבד, שנתבזה על ידי אשת פוטיפרע ונחבש בבית האסורים שתים עשרה שנה וכו'.